

ΕΠΙΣΚΕΨΙΣ

ΕΙΣ ΤΗΝ ΕΝ ΖΑΚΥΝΘΩ: ΟΙΚΙΑΝ ΤΟΥ ΦΩΣΚΟΛΟΥ

(Συνέχεια καὶ τέλος)

Παρήλθεν ὥρα πολλή καὶ ἤρξαντο συγγεόμενα περὶ ἡμᾶς τάντικείμενα, εἰς τὰς πρώτας σκιᾶς τοῦ ἑσπερινοῦ λυκόφωτος. Ἦτοιμάσθημεν νάπέλωμεν. Ἄλλ' ἅμα ἐκλείσθησαν τὰ παράθυρα, ἅμα διεχύθη περίξ ἡμῶν τὸ σκότος, ἐγώ, πεποτισμένος ἐκ τῆς μακρᾶς μετὰ τοῦ ποιητοῦ συνδιατριβῆς, ἥτις ἐγαλθάνισεν ἐν ἐμοὶ τὰς ἀναμνήσεις τῆς ἀναγνώσεώς του, ἔμπλεως τῆς δόξης, τὴν ὁποίαν εἶδον ἀπτήν ἐν τῇ γενεθλίῳ αὐτοῦ οἰκίᾳ, ἐνόμισα ὅτι ἐπεφάνετο ἐνώπιόν μου μία μορφή λάμπουσα ἐν τῷ ζόφῳ, μορφή τεραστία, ἐπιβάλλουσα, οἰονεὶ ἐνσωματωμένη ἢ μεγάλη ποιητικὴ φυσιογνωμία τοῦ Φωσκόλου...

ὑπὸ δύο κυρίως ιδιότητας θαυμάζεται καὶ λατρεύεται ὁ Οὐγὸς Φωσκόλος — ὡς μέγας ποιητῆς καὶ ὡς μέγας πολίτης. Ἄλλ' αἱ δύο αὗται ιδιότητες εἶνε παρ' αὐτῷ τοσοῦτον ἀναποσπάστως συνδεδεμέναι, ὥστε ἡ ποίησις του φαίνεται μᾶλλον ὡς θεράπεινα. ὡς ὄπλον τῆς φιλοπατρίας του, παρὰ ὡς ἀνεξάρτητός τις θεότης. Τόσον ἀκραιφνῆς ὁ πρὸς τὴν πατρίδα ἔρωσ ἀναλαμβάνει εἰς ἕκαστον αὐτοῦ στίχον· τόσῳ δηλητηριώδες ἐκχειλίζει τὸ κατὰ τῶν ἐχθρῶν τῆς μίσος· τόσον ἐπίμονος καὶ ἀκατάβλητος εἶνε ἡ μεγάλη ἰδέα τῆς ἐθνικῆς ἐνότητος καὶ τῆς ἀνεξαρτησίας τῆς Ἰταλίας, ἥτις ὡς μαγνητικὴ βελὸν ῥυθμίζει τὰ αἰθέρια ταξείδια τῆς μουσῆς του καὶ ὀδηγεῖ τὸν χαλύβδινον αὐτοῦ κάλαμον! Αὐτοκτονία ἐξ ἔρωτος πρὸς τὴν πατρίδα, ὡς ἡ τοῦ Ἰακώβου Ὀρτις, ἀποτελεῖ γεγονὸς μεμονωμένον, καθόσον ἐγὼ τοῦλάχιστον γνωρίζω, ἐν τῇ παγκοσμίῳ φιλολογίᾳ.

Ὁ Φωσκόλος ὑπῆρξεν ἀρχηγὸς νέας σχολῆς ἐν Ἰταλίᾳ, τῇ νομιζομένῃ γῆ τῶν νεκρῶν καὶ ἀρκουμένη τέως εἰς τὰ ἄσκοπα καὶ μιμητικὰ ψελλίσματα τῶν ποιητῶν τῆς Ἀκαδημίας τῶν Ἀρκάδων Ποιμένων. Ἡ Σχολὴ αὕτη δὲν ὁμοίαζεν. οὔτε κατὰ τὴν ἀρχὴν οὔτε κατὰ τὸν σκοπὸν, μὲ τὰς λυμαινομένας τὴν σύγχρονον δημιουργικὴν φιλολογίαν· δὲν παρέτασσε κενὰς μόνον θεωρίας καὶ ἀξιώματα περὶ τέχνης, οὐδ' ἐσκιαμάχει πρὸς φανταστικούς ἀντιπάλους περὶ ἀσμάντων λεπτομερειῶν. Ἀνεκαίνιζε τὸ ἄντικεινόν καὶ ἀνέπλασεν. Ἐθεώρει τὴν ποίησιν δύναμιν ἐξόχως τελεσιουργόν, ἔχουσαν ἀποστολὴν ἐν μέσῳ δεδουλωμένης καὶ ληθαργούσης κοινωνίας, καὶ μετέβαλλε, κατὰ τὴν προσφυᾶ ἔκφρασιν λογίου μου φίλου, τὴν χορδὴν τῆς λύρας εἰς νευρὰν τῆς λύρας, δι' ἧς ἠκόντιζε βέλη κατὰ τῶν τυράννων καὶ τῶν ἐχθρῶν. Εἰς στίχος

ἀπαντῶν ἐν ταῖς *Χάρισι*, ἀρκεῖ νὰ χαρακτηρῆσιν τὸν Φωσκόλον:

Idego il verso che suona e che non crea. □

Ἐμίσει τῷ ὄντι τὸν στίχον, ὅστις ἤχει μόνον, χωρὶς νὰ δημιουργῆ. Εἰς πᾶν ἔργον ἐζήτει ἰδέαν πολὺ μᾶλλον ἢ τέχνην. Τὸ σημερινὸν *l'art pour l'art* θὰ ἐδύνατο νὰ κινήσῃ τὸν σπάνιον γέλωτά του. Τὸ εἶπεν ἀλλαχού καὶ ἄλλως: Οὐδέποτε ἔβαφα τὸν κάλαμόν μου, ἄνευ σκοποῦ καὶ ἀποτελέσματος. Καὶ εἶδομεν προηγουμένως πόσον ἦτο γενναῖος καὶ συνεπής. Μεθ' ὅσης ἰταμότητος ὡς στρατιώτης ἔβαλλε τὰς σφαίρας κατὰ τῶν ἐχθρῶν τῆς πατρίδος, μετὰ τῆς αὐτῆς ἐξεσφενδόνιζε τοὺς στίχους, οἵτινες ἐξῆπτον τὴν ὀργὴν τῶν τυράννων ἀλλὰ καὶ τὸν ἔρωτα τῆς ἐλευθερίας εἰς τὰς καρδίας τῶν δούλων· καὶ μεθ' ὅσης εὐτόλμου παρησίας διεσταύρου τὸ ξίφος πρὸς τοὺς ἀτομικούς αὐτοῦ προσβολαίς, μετὰ τῆς αὐτῆς ἐχειρίζετο καὶ τὸν κάλαμον κατὰ τῶν φιλολογικῶν αὐτοῦ ἀντιπάλων — τῶν δουλοφρόνων καὶ ταπεινῶν.

Οἱ *Τάφοι* (*Dei Sepolcri*, 1807) τὸ ἀριστοῦργημα τοῦ Φωσκόλου, θεωρεῖται ὡς ἐν τῶν μεγίστων ποιητικῶν καλλιτεχνημάτων τοῦ καθ' ἡμᾶς αἰῶνος. Ἐκτὸς τῆς πολιτικῆς καὶ κοινωνικῆς σημασίας, τὴν ὁποίαν εἶχε τότε διὰ τὴν Ἰταλίαν καὶ ἥτις δὲν δύναται νὰ λάβῃ σήμερον ἐνεργὸν μέρος εἰς τὴν συγκίνησιν ἀναγνώστου, καὶ μάλιστα ξένου, ἡ κυρία τοῦ ποιήματος ἰδέα δὲν μοι φαίνεται μεγάλη. Δὲν γράφω εἰδικὴν μελέτην καὶ δὲν θέλω νὰ ἶδω τί φρονεῖ περὶ τούτου ὁ *de Sanctis* ἢ ὁ *de Gubernatis*· ἀλλὰ νομίζω ὅτι τὸ νὰ συνηγορῆ τις, ἀφορμὴν λαμβάνων ἐκ τῆς ἀδόξου ταφῆς τοῦ Παρίνη, ὑπὲρ τῶν τάφων τῶν μεγάλων τῆς Ἰταλίας ἀνδρῶν, θεωρῶν ὡς παραδείγματα ἀρετῆς διὰ τοὺς νεωτέρους, καὶ νὰ ζητῆ ἐκείθεν νάντηλθῆ τὸ θάρρος καὶ ἡ παράρρησις πρὸς τοὺς μέλλοντας τοῦ ἔθνους ἀγῶνας — δὲν εἶνε οὔτε τόσον ὑψηλὴ οὔτε πρωτότυπος ἔμπνευσις. Κατὰ τοῦτο ἄλλα ποιήματα τοῦ Φωσκόλου ὑπερέχουσι. Ἄλλ' ὅ,τι καθιστᾷ ἐξόχους τοὺς *Τάφους* εἶνε ἡ ἐκτέλεσις γενικῶς. Ὅποια αὐστηρὰ ἀναλογία τῶν μερῶν πρὸς τὸ ὅλον! πόσῳ νευρώδης καὶ ἀρμονικός ὁ στίχος, πόσον ἀκριβῆς καὶ μεμετρημένη ἡ ἔκφρασις! ὅπόσον ταχεῖα ἢ διαδοχὴ εἰκόνων μεγαλοπρεπῶν καὶ ὑψηλῶν νοημάτων, ὁποῖος πλοῦτος καλαισθησίας, αἰσθήματος, φιλοσοφικῶν βλέψεων, ἐκπληκτικῶν ἐπιχειρημάτων, κλασσικῶν ἀναμνήσεων! Ἐν τούτοις ὅ,τι λέγει ὁ *Waury* περὶ τοῦ *Τηλεμάχου*, δύναται, τὸ κατ' ἐμὲ νὰ ἐφαρμοσθῆ ἐπὶ τῶν *Τάφων*. Νομίζει τις ὅτι ὁ Φωσκόλος συνέλαβε καὶ ἔγραψε καὶ τοὺς διακοσίους ἐνενήκοντα πέντε ἔνδεκα-συλλάβους ἀνομοιοκαταληκτοὺς στίχους τοῦ ποιήματός του μᾶ ἐπιβολῇ, ἄνευ διακοπῆς.

οὐδ' ὁ μάλλον πεπειραμένος ἐν τῇ τέχνῃ τοῦ γράφειν δύναται νὰ διακρίνη τὰς στιγμὰς, καθ' ἃς ὁ ποιητὴς ἀφῆκε καὶ ἐπανελάθε τὸν κάλαμον. Τόση εἶνε ἢ ἐν τῷ ὅλῳ ἐπικρατοῦσα ἀρμονία, ἢ ἐνότης καὶ ἢ συνοχή· τόσῳ ταχέϊα ἀλλὰ φυσικῆ ἢ ἀπὸ ἐννοίας εἰς ἐννοίαν μεταβάσεις· τόσῳ συνεσφιγμένος ὁ σύνδεσμος τῶν ιδεῶν. Οὐδεὶς ποτε ἐπρὸς πραγματεῖαν μετὰ μείζονος τέχνης τὸ θέμα του, οὐδ' ἐμέτρησε τόσῳ τὰς λέξεις πρὸς τὴν ἄμετρον αὐτοῦ φαντασίαν.

« Ὑπὸ τὴν σκιάν τῶν κυπαρίσσω καὶ ἐντὸς τῶν δακρυβρέκτων νεκροθηκῶν, εἶνε τάχα ὀλιγώτερον πικρὸς ὁ ὕπνος τοῦ θανάτου; » Ἀπὸ τῆς ἐρωτήσεως ταύτης τὴν ὁποίαν θέτει εὐθύς ἐξ ἀρχῆς ὁ ποιητὴς, φαίνεται ἀπορρέον ὡς μία ἀπάντησις τὸ ποίημα ὁλόκληρον. Μετὰ τὴν γλυκεῖαν φιλοσοφίαν τῆς ἐκ τῶν τάφων παρηγορίας, ἐγκατεσπαρμένην μὲ τόσα ὠραία γνωμικά, φθάνει μέχρι τοῦ Ἰωσήφ Παρίνη, τοῦ μεγάλου σατυρικοῦ ποιητοῦ, τὸν ὁποῖον ἀγνώμων πατὴρ ἀφῆκε χωρὶς τάφου. Μεθ' ὁποῖου πάθους καὶ δυνάμεως πατάσσει τὴν ἀχαριστίαν καὶ πόσῳ ζωηρῶς περιγράφει τὴν ἐγκατάλειψιν! « Δι' αὐτὸν οὔτε κυπάρισσον ἔστησεν ἐντὸς τῶν τειχῶν τῆς ἢ πόλις, ἢ γαλοχουῖσα καὶ γεραίρουσα εὐνούχους ἀοιδούς, οὔτε λίθον ἐπέθηκεν οὔτε ἐπιγραφὴν . . . Μάτην, ὦ Θεά, παρακαλεῖς τὴν ὠχρὰν νύκτα νὰ σκορπίσῃ δρόσον ἐπὶ τοῦ τάφου τοῦ ποιητοῦ σου. Οἴμοι! ἐπὶ τῶν τάφων δὲν βλαστάνει ἄνθος, εἰμὴ ὅταν τρέφεται ἐκ τῆς δόξης τῶν ἀνθρώπων καὶ τῶν δακρύων τῶν φιλιτάτων ». Καὶ τοιοῦτους λατρευτοὺς τάφους θέλει νὰ βλέπῃ πρὸ πάντων τῶν ἐνδόξων τοὺς τάφους « οἵτινες εἰς ἐξόχους πράξεις τὰς μεγάλαις ψυχὰς παρορμῶσιν, ὠραίαν δὲ καὶ ἀγίαν καθιστῶσι τὴν γῆν ἐνθ' ἀνεγείρονται ». Οὕτως εἰζέρεχται εἰς τὸ ἰταλικὸν Πάνθηον μὲ τὴν ἀπαράμιλλον τῆς Φλωρεντίας περιγραφὴν, εὐτυχοῦς διότι διαφυλάσσει ἐν ἐνὶ Ναῶ τὴν ἰταλικὴν δόξαν « τὴν μόνην ἴσως ἀφ' ὅτου αἰ εὐπόρητοι Ἄλπειοι καὶ τῆς ἀνθρωπίνης Τύχης ἢ ἄστατος παντοδυναμία τῇ ἀφῆρσαν καὶ στρατὸν καὶ πλοῦτον καὶ ναοὺς καὶ πατρίδα καί, πλήν τῆς μνήμης τοῦ παρελθόντος, τὰ πάντα! Ἄλλ' ἐὰν ἐλπίς μελλούσης δόξης ἀναφλέξῃ τὰς μεγαθύμους ψυχὰς καὶ τὴν Ἰταλίαν, ἐντεῦθεν, ἐκ τοῦ Πανθίου θ' ἀρῶμεθα τὰς μαντείας ». Καὶ ἐπονται οἱ ὠραιότεροι τοῦ ποιήματος στίχοι, ἐκ τῶν ὑψηλοτέρων ποιητικῶν τεμαχίων, τοὺς ὁποίους δὲν ἀνθίσταμαι εἰς τὸν πειρασμὸν νὰ παραθέσω. Εἶνε ἀδύνατον νὰ μὴ συγκινήσωσι τὸν Ἕλληνα ἀναγνώστην :

« Εἰς τοὺς τάφους τούτους πολλάκις ὁ Ἄλφιερης ἤρχετο ὅπως ἐμπνευσθῆ. Ἐξωργισμένος διὰ τὴν δυσμενῆ τῆς πατρίδος μοῖραν, ἄφωνος ἐπλάνατο κατὰ τὰς μάλλον ἐρήμους τοῦ Ἄρρου

ἀκτᾶς, μετὰ συμπαθείας ἀτενίζων πρὸς τὰς πέριξ πεδιάδας καὶ πρὸς τὸν οὐρανόν. Καὶ ἀφ' οὐ οὐδεμία ζῶσα ὄψις τὴν ἀγωνίαν αὐτοῦ κατεπράυνεν, ἐνταῦθα ἐφυσύαζεν ὁ αὐστηρὸς ἀνὴρ, φέρον ἐπὶ τοῦ προσώπου ὠρότητα θανάτου καὶ ἐν τῇ καρδίᾳ τὴν ἐλπίδα. Καὶ τώρα μετὰ τῶν μεγάλων τούτων ἀνδρῶν αἰωνίως συνοικεῖ, φρίσσει δὲ τὰ ὅσα του ἐκ τοῦ πρὸς τὴν πατρίδα ἔρωτος. Ἄ, ναί! Ἀπὸ τῆς θρησκευτικῆς ἐκείνης γαλήνης μία θεοτὴς δμιλοῦσα παρορμᾷ εἰς μίμησιν, ὅπως καὶ ὁ Μαραθὼν—ἐνθα οἱ Ἄθηναῖοι ἀνήγειραν τύμβους ἱεροὺς πρὸς τοὺς ἐνδόξους αὐτῶν προμάχους,—ἐνέπνεε τὴν ἑλληνικὴν ἀνδρείαν καὶ τὸ μῖσος ἐναντίον τῶν Περσῶν. Ὁ διαπλέων τὸ ὑπὸ τὴν Εὐβοίαν πέλαγος (1) ἐθεώρει ἐν τῇ ἀχανεῖ σκοτίᾳ ἀναθρώσκοντας σπινθῆρας δροάτων καὶ κράνεων θραυμένων, πυρὰς ἀναπεμπούσας φλογεροὺς καπνοὺς, φαντάσματα ἀστραπηθόλα, ὀρμῶντα πρὸς τὴν μάχην μεθ' ὀπλων σιδηρῶν· καὶ ὑπὸ τὴν φρίκην τῆς νυκτερινῆς σιγῆς, διεχύνετο ἀνὰ τὰς πεδιάδας ὀρμηχῶδὸς συσπειρωμένων φαλάγγων καὶ ἤχος σαλπίγγων καὶ ἵππων ποδοβολητός, οἵτινες ἔτρεχον δρομαῖοι ἐπὶ τῶν κατὰ γῆς κράνεων τῶν ψυχοραγούντων, καὶ θρῆνοι καὶ παιᾶνες καὶ παρὰ τῆς Μοίρας ἄσματα χρησμῶν.

« Εὐτυχὴς συ, ὦ Ἰππόλυτε, (2) ὅστις τὸ εὐρύ τῶν θαλασσῶν βασιλεῖον κατὰ τοὺς νεαροὺς σου χρόνους διῆλθες! Καὶ ἂν ὁ πρωεὺς διήλυθε τὸ ἰστίον πέραν τῶν νήσων τοῦ Αἰγαίου, θὰ ἤκουσας βεβαίως ἀντηχοῦσας τὰς τοῦ Ἑλλησπόντου ὄχθας ἐκ τῶν ἀρχαίων γεγονότων, καὶ παφλάζον τὸ κύμα θὰ εἶδες φέρον τὰ τοῦ Ἀχιλλέως ὅπλα πρὸς τὰς ὄχθας τοῦ Ρητίου, ὅπως ἐναποθέσῃ ταῦτα εἰς τὸν τάφον τοῦ Αἴαντος. Δικαίως ὁ θάνατος διανέμει τὴν δόξαν εἰς τοὺς γενναίους. Καὶ οὔτε ἡ πανουργία, οὔτε ἡ τῶν βασιλέων εὐνοία διεφύλαξε εἰς τὰς χεῖρας τοῦ ἰθακῆσιου ἄνακτος τὰ περιφλεγῆ λάφυρα, διότι ἀπὸ τῆς ναυαγησάσης αὐτοῦ νηὸς ἀφείλε ταῦτα τὸ κύμα, ἐλαυνόμενον ὑπὸ τῶν χθονίων θεῶν.

« Ἐμὲ δέ, ὃν οἱ δυσμενεῖς χρόνοι καὶ ἡ φιλοδοξία φυγάδα φέρουσι πρὸς διάφορα ἔθνη, ἐμὲ εἶθε νὰ προσκαλέσωσι πρὸς ἐξύμνησιν τῶν ἡρώων αἱ Μοῦσαι, αἱ τῶν θνητῶν τὴν διάνοιαν ἐμπνεύσαι. Αὐταὶ ἐπικαθῆνται φύλακες τῶν ἐνδόξων τάφων, καὶ ὅταν ὁ χρόνος διὰ τῶν κρουρῶν πτερυγῶν καὶ τούτους σαρώσῃ μέχρι τοῦ τελευταίου αὐτῶν ἐρείπιου, αἱ Πιμπλαῖαι φαῖδρῶν οὖσι τὰς ἐρήμους διὰ τοῦ ἄσματος αὐτῶν, καὶ διὰ τῆς παρὰ τούτων χυνομένης ἀρμονίας

1) Τὸ Μυρῶν. Ἡ ἐπομένη ὄπτασις τῆς μάχης ἐλήφθη ἐκ τοῦ Παυσανίου.

2) Οἱ Τάφοι εἶνε ὠδὴ πρὸς τὸν Ἰππόλυτον Πινδεμόντην.

διαρρηγνύεται ἡ σιγή τῶν ἀπείρων αἰώνων.» (3)

Τούτου τελευταῖον παράδειγμα φέρει τὸν Ὅμηρον καὶ τὴν Τροίαν. «Σκηὴν μεγαλοπρεπῆς καὶ ἐπιβάλλουσα. Ἡ φοιβόληπτος Κασσάνδρα, ἡ τοῦ Πριάμου θυγάτηρ, παραλαμβάνει μίαν ἡμέραν τοὺς μικροὺς αὐτῆς ἀνεψιούς καὶ ἔρχεται παρὰ τοὺς τάφους τῶν προγόνων — τοῦ Δαρδάνου, τοῦ Ἐριχθονίου, τοῦ Ἴλου, — προφητεύουσα τὴν καταστροφὴν τῆς ἐνδόξου Τροίας. Ἀλλὰ μὲ τὴν τρυφεράν καὶ συγκινητικὴν εὐγλωττίαν τῆς παρακαλεῖ τοὺς ἐπιγόνους νὰ διατηρήσωσι τοὺς ἱεροὺς ἐκείνους τάφους, παρὰ τοὺς ὁποίους θὰ ἔλθῃ μίαν ἡμέραν νὰ ἐμπνευσθῇ ὁ Ὅμηρος καὶ διὰ τῶν ἁσμάτων του νὰ διακωμώσῃ τὴν δόξαν τῆς πόλεως, εἰς ὅσας χώρας ἐγκλείει ὁ πατὴρ Ὁκεανός, καὶ νὰ παρηγορήσῃ τὰς τεθλιμμένας ἐκείνας ψυχάς. «Καὶ σύ, ἀτυχῆ μου Ἔκτορ — ἐπιλέγει ἡ προφήτις — θάπολαμβάνῃς τιμὰς δακρύων παρ' ὄλων ὅσοι θεωροῦσιν ἱερὸν καὶ πολυδάκρυτον τὸ ὑπὲρ τῆς πατρίδος χυνόμενον αἷμα, καὶ ἐφ' ὅσον ὁ ἥλιος θὰ λάμπῃ ἐπὶ τῶν ἀνθρωπίνων δυστυχιῶν.»

Μετὰ τοιοῦτους λόγους δὲν εἶνε ἀνάγκη νὰ γραφῇ κάτωθεν, πρὸς εἶδῃσιν τοῦ ἀναγνώστου, ἡ λέξις τέλος.

Τοιοῦτο ἐν βραχεῖα περιλήψει τὸ ποίημα, τὸ ὁποῖον μὲ συγκινεῖ ὑπὲρ πᾶν ἄλλο βαθέως, μεγαλοπρεπῆς συγγρόνως καὶ τρυφερόν, αὐστηρόν καὶ ἔνθου, ἐμπνευσμένον καὶ ἔντεχον. Ὅσακις τὸ ἀναγινώσκω, ὅσακις τὸ ἀναπολώ, δικαίῳ τὸν Βύρωνα, ὅστις ἐξ αὐτοῦ ἔχουσε πύρινα δάκρυα, καὶ ἐννοῶ διατὶ ὁ Πέλικος καὶ ὁ ἡμέτερος Ζαμπέλιος, μόνον μετὰ τὴν ἀνάγνωσιν του ἠσθάνθησαν ἐξανάπτουσαν τὴν ἐν αὐτοῖς ποιητικὴν φλόγα.

*

«Sur des pensers nouveaux faisons des vers antiques»

Ὁ στίχος τοῦ Chenier δύναται νὰ ἐφαρμοσθῇ πληρέστατα εἰς τὰς Χάριτας. (Le Grazie). Τὸ ὄραϊον ἡμερεῦει τὰς ἀγρίας κοινωνίας· ἡ δὲ ἡμέρωσις αὕτη, ἡ βελτιώσις τῶν ἠθῶν προάγει τὰς ἀρετάς, τὰς τέχνας καὶ τὰς ἐπιστήμας. Αὕτη εἶνε ἡ ἠθικὴ ἀποστολὴ τῶν Χαρίτων, τὰς ὁποίας

3) Κατὰ μετάφρασιν Π. Κοκκόλη. Τὰ μεγάλα ποιήματα δὲν χάνουσι πολὺ εἰς πεζὰ ἀλλὰ τόσφ καλὰς μεταφράσεις. Τὴν ἔμμετρον τῶν Τάφων μετάφρασιν ἐπεχειρήσαν ἐκ τῶν ποιητῶν μας, ἐφ' ὅσον γνωρίζω, ὁ Ἰούλιος Τυπάλδος, ὁ Ἀνδρέας Λασκαράτος καὶ ὁ Γεώργιος Ζαλοκώστας· ἀλλὰ μόνον τοῦ τελευταίου ἐδημοσιεύθη ἀνεπιτυχῆς τι ἀπόσπασμα. Ὁλόκληρον τὴν μετάφρασιν, ἀλλὰ στρυφνὴν καὶ ἄτεχνον, ἐδημοσίευσεν ὁ σύγχρονος καὶ συμπολίτης τοῦ Φωσκόλου Ἀντώνιος Μάτεσις, τελευταίως δ' ὠχροτάτην ὁ Κ. Ναθαναὴλ Δομενεγίνης. Ἡτύχησα νὰ ἴδω ἀνέκδοτον ἀκόμη τὴν ἀγγελεῖσαν ὑπὸ τοῦ Κ. Φοσιδερίκου Καρρέρ. Εἶνε ἡ μόνη, ἥτις καὶ ἂν εὐρεθῇ ἔχουσα ἐλλείψεις, ἀνταναχθῆ ὅμως ἐν τοῖς πλείστοις τὸ πρωτότυπον κάλλος καὶ ἐμπνέει τὴν ἠδεῖαν του μελαγχολίαν.

ἀποτελοῦσι τρεῖς ὕμνοι, πρὸς τὴν Ἀφροδίτην, τὴν Ἑστίαν καὶ τὴν Παλλάδα, πλήρεις κοινωνικῶν διδαγμάτων. Ὁ Φώσκολος ἐκαλλιέργησε τὴν διδακτικὴν ποίησιν, ἀλλ' ἐπὶ τῇ βάσει τῆς ὑψηλοτέρας πάντοτε ἐμπνεύσεως.

Δὲν ἔσχον μέχρι τοῦδε τὴν εὐκαιρίαν νὰ ἀναγνώσω τὰς Χάριτας, ἐκτός τινων ἀποσπασμάτων. Πτωχὸς ἐγὼ καλλιτέχνης ἀγαπῶν, ὡς ὁ Μυσσέ, τὸ μικρὸν ἀλλ' ἰδικόν μου ποτήριον, βασιζόμενος πάντοτε εἰς ὅ,τι αἰσθάνομαι καὶ ἐννοῶ ἀναγινώσκων, ποτὲ δὲ εἰς τὰς κρίσεις τῶν ἄλλων, πρὸ πάντων ὅταν ἀγνοῶ ἂν αἱ ἀρχαῖαι συμφωνῶσι μὲ τὰς ἰδικὰς μου, — θάπειχον νὰ προστρέξω εἰς κριτικούς καὶ νὰ παραθέσω ἐνταῦθα ξένας κρίσεις. Ἀλλ' εὐτυχῶς ἔχω ἓνα φίλον, μετὰ τοῦ ὁποίου συμφωνῶ πάντοτε εἰς πᾶσαν περὶ τέχνης συζήτησιν, διότι ἔχομεν τὰς αὐτὰς φαίνεται ὁρέξεις καὶ τὴν αὐτὴν καλαισθησίαν. Αἱ ἐκ τῆς ἀναγνώσεως τῶν Χαρίτων ἐντυπώσεις του, τὰς ὁποίας μοὶ ἀνεκοίνωσεν, εἶμαι βέβαιος ἐκ πείρας ὅτι θὰ ἦνε αἱ αὐταὶ μὲ τὰ ἰδικὰς μου.

Αἱ Χάριτες εἶνε τῷ ὄντι ἀρχαῖον ἐλληνικὸν ἔργον εἰς στίχους ἰταλικούς. Ἐμπνευσθήσαν ἐξ ἀναγλύφου τοῦ Κανόδα, παριστάνοντος τὰς τρεῖς Χάριτας, καὶ πρὸς τὸν ἔξοχον τοῦτον γλύπτην ἀφιερῶνται διὰ τοῦτο, φαίνεται, ὁ Φώσκολος μετεχειρίσθη τὴν φορὰν ταύτην σμίλην ἀντὶ γραφίδος. Ἄν οἱ Τάφοι δύνανται νὰ θεωρηθῶσι ὡς χυτοὶ εἰς ἐκμαγεῖον μοναδικόν, αἱ Χάριτες τούναντίον εἶνε λελαξευμέναι ἐπὶ μαρμάρου, κατὰ τὰρχαῖα πρότυπα. Ὡς ποίημα, ὡς ἰδέα ὑπερτερεῖ πάντα τὰ ἄλλα ἔργα τοῦ Φωσκόλου· ἀλλ' ἀτυχῶς ὁ θάνατος τοῦ ποιητοῦ ἀφῆκεν αὐτὸ ἡμιτελές, σωρεῖαν ἀποσπασμάτων, τὰ ὁποῖα μετὰ δυσκολίας καὶ ἀσυμφωνιῶν συνηρολόγησαν οἱ κριτικοί. Φαίνεται ἴσως πλῆρες ἀλλ' ὁ ἠσκημένος ὀφθαλμὸς διακρίνει ἐδῶ κ' ἐκεῖ ὅτι λείπει ἡ τελευταία ἐπεξεργασία — la seconda mano, ὡς θὰ ἔλεγεν ὁ Φώσκολος.

Ἐκ τῶν ἄλλων τῶν ἔργων αἱ τελευταῖαι Ἐπιστολαὶ τοῦ Ἰακώβου Ὀρτις (Ultime lettere di Iacobo Ortis 1802) ὑπάρχουσι γνωστόταται παρ' ἡμῖν ἐκ δύο μεταφράσεων. (1) Ἡ μυθιστορία εἶνε μίμησις τῶν Παθημάτων τοῦ νεαροῦ Βερθέρου τοῦ Γκαῖτε, μίμησις κατὰ τὴν ὑπόθεσιν, τὴν πλοκὴν, τὴν ἐκτέλεσιν, τὴν οἰκονομίαν, ἐπέκτασις δ' ὡς πρὸς τὸν διπλοῦν ἔρωτα τοῦ Ὀρτις, πρὸς τὴν πατρίδα καὶ πρὸς τὴν Θηρεσίαν. Τόσον ἐκχειρίζει τὸ πατριωτικὸν αἰσθημα ἐν αὐτῷ καὶ τὸ κατὰ τῶν τυράννων μῖσος τοῦ ἐξορίστου ποιητοῦ, ὥστε μοὶ φαίνεται ὅτι ὁ ἔρωσ πρὸς τὴν Θηρεσίαν παρέλκει

(1) Ἡ πρώτη ἐν Ἀθήναις τῷ 1838 ὑπὸ Ἡλ. Καλαμογάρτη καὶ Χ. Χριστοπούλου· ἡ δευτέρα ἐν Ζακύνθῳ (Ποιητικὸς Ἀνθῶν, 1886) ὑπὸ Γ. Κ. Σφήκα.

μόνον καὶ μόνον ὅπως ἀναδείξῃ τὸν πρὸς τὴν πατρίδα, καὶ νὰ δικαιολογήσῃ κατόπιν τὴν αὐτοκτονίαν, ἣτις ἄλλως ἐδύνατο νὰ φανῇ τραγῶδης. Ὅτε Ὅρτις καθὼς καὶ ὁ Βέρθερος προὔξενισαν πολλὴν ἐντύπωσιν καὶ ἐπέδρασαν ἰσχυρῶς, ἐκάτερος εἰς τὰς σκέψεις τῶν συμπολιτῶν του. Ἄλλ' ἀνεξαρτήτως τοῦ πατριωτισμοῦ, ὑπὸ καθαρῶς καλλιτεχνικὴν ἔποψιν, προτιμῶ τὰ *Παθήματα τῶν Τελευταίων Ἐπιστολῶν*. Ὁ βρεμῶδης καὶ γλαυκόφθαλμος ἔρας ἡς τοῦ Γκαϊτε «*der arme Werther*» δὲν εἰζεύρω διακτὶ μοι φαίνεται πολὺ συμπαθέστερος ἀπὸ τὸν φλογερὸν πατριώτην τοῦ Φωσκόλου. Λεῖπει κάτι τι εἰς αὐτὸ τὸ ἔργον, ἡ δὲ κριτικὴ δὲν μοι ἀποκρίνεται τίποτε.

Ποίησιν οὕτως ὑψηλὴν καὶ οὕτω φιλοπάτριδα θαυμάζει σήμερον ὁ αἰσθανόμενος κόσμος ἐν τῷ προσώπῳ τοῦ Οὔγου Φωσκόλου. Ἡ Ἰταλία πρὸ πάντων λατρεῖ κατὰ γράμμα τὸν ποιητὴν τῆς Ἰταλίας. Ἰταλοὶ προσέρχονται ἀσκεπεῖς καὶ ἀσπάζονται μετὰ δακρύων τὸν ἐνδοξὸν τάφον του, ἐν ᾧ ἀνεγείρεται ἤδη καλλιμάραρον μαυσιλευῖον, καὶ τὴν θύραν τοῦ οἰκίσκου, ἐν ᾧ εὐρισκόμεθα. . . Εἰζεύρουσιν ὅτι εἰς τὴν μούσαν τοῦ ποιητοῦ τῶν Τάφων ὀφείλουσι μέρος τοῦ σημερινοῦ αὐτῶν μεγαλείου, μούσαν τὴν ὁποῖαν διέπνεεν ἄγνον αἴσθημα καὶ χαρακτήρος εὐστάθεια. Καὶ ἐν ᾧ τὸν ἐχθρὸν του τὸν ἐξοχὸν Μόντην κατέρριψεν ἡ κριτικὴ εἰς τὴν ἐθνικὴν συνείδησιν διὰ τὸν ἀλλοπρόσαλλον καὶ δουρικὸν αὐτοῦ χαρακτήρα, τοῦ Φωσκόλου τούναντιον προσάγει οὐ μόνον τὰ ἔργα, ἀθάνατον κληρονομίαν ἁσματος φιλελευθέρου, ἀλλὰ καὶ αὐτὸν ἀκόμη τὸν ἀκηλίδωτον βίον, παράδειγμα φιλοπατρίας καὶ ἀρετῆς. Τοιοῦτον βεβαίως ποιητὴν ὀνειρεύετο καὶ διὰ τὴν Ἑλλάδα ὁ Σολωμός, — χρυσῶν ὄνειρον! ὅταν ἀνέκραζεν ἐπὶ τῷ θανάτῳ τοῦ Φωσκόλου:

«ὦ! γιὰ τὴ δόξα σου αὐτὴ τὴ ξένη, γιὰ τὴ φήμη ὅπου ἐσκόρπισε παντοῦ ὁ νοῦς κ' ἡ ἀρετὴ σου, γιὰ τῶν μεγάλων ἔργων σου τὴν αἰωνία μνήμη, ἂν θέλῃς ἡ πατρίδα σου νὰ μὴ βαρυστενάξῃ, καὶ νὰ μὴν κλαίῃ, ποῦ γι' ἄλλη γῆ ἀντήχησε ἡ φωνὴ [σου, —] κάμε νὰ γεννηθῇ γι' αὐτὴν ἕνας ποῦ νὰ σου μοιάξῃ!» (2)

Κατῆλθοντες εἰς τὸ εὐρὺ ἰσόγειον. Ἐν αὐτῷ τρεῖς στῆλαι νέαι ὑποβαστάζουσι τὴν παλαιὰν ἐτοιμόρροπον ὄροσφν. Παρὰ τὴν κλίμακα τῆς ὁποίας φαίνεται τὸ ἀνάστροφον μέρος, ὑπάρχει ἐν φρέαρ, τὸ αὐτὸ ἐκεῖ ἐξ οὗ τσακίς θά ὑδρευθῆ καὶ ὁ Φῶσκολος. Διὰ τοῦ ἰσογείου ἐξήλθοντες εἰς τὴν αὐλὴν, — στενὴν πλακόστρωτον αὐλὴν, — περίξ τῆς ὁποίας θάλλουσιν ἐξ εὐλαβοῖς φροντίδος μικρὰ τινα φυτὰ.

Ἐκοψα ἐν ἀνθύλλιον, τὸ ὁποῖον διετήρησα

(2) Ἐκ τοῦ ἰταλικοῦ τοῦ Σολωμοῦ ὑπὸ Δ. Βικέλα.

ἐν τῇ κομβιοδόχῃ μου δι' ὅλης τῆς ἐσπέρας ἐκείνης. Ἦτο ἐσπέρα σεληνοφεγγῆς, πλήρης ἀρώματος καὶ ἀρμονίας. Μοὶ ἐφαίνετο ὅτι ἡ ψυχὴ τοῦ ποιητοῦ περιεπλανᾶτο ἀνὰ τὸν γαλανὸν αἰθέρα, ψιθυρίζουσα διὰ τῆς αὔρας τὰς τραφεράς καὶ γλυκεῖας λέξεις πρὸς τὴν ὠραίαν του πατρίδα: «*Salve Zacinto! bella Zacinto.*» Καὶ ὡσάκις ἐβλεπον τὸ μικρὸν ἀνθύλλιον ἐκ τοῦ κήπου του, τὴν ὠρὰν ἰώδη βανίλλην, ἐνόμιζα ὅτι ὁ ἴδιος ἦλθε καὶ μοὶ το προσέφερε, συμπαθῶν πρὸς τὰς μυστικὰς μου σκέψεις. Ὁμολογῶ μετὰ συντριβῆς ὅτι καὶ τώρα δὲν θεωρῶ ἑμαυτὸν ἀνάξιον τῆς τιμῆς ταύτης. Τὸν ἀγαπῶ καὶ τὸν αἰσθάνομαι τόσῳ πολὺ!

ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ ΞΕΝΟΠΟΥΛΟΣ.

ΦΡΟΜΩΝ ΚΑΙ ΡΙΣΛΕΡ

ΜΥΘΙΣΤΟΡΗΜΑ ΑΛΦΟΝΣΟΥ ΩΛΔΕ

Μετάφρασις Χ. Ἀννίνου.

(Συνέχεια: ἴδε προηγούμενον φύλλον).

Πάντα τὰ ὄνειρα τῆς μικρᾶς Σέβης ἡ Σιδωνία Ρίσερ ἐπραγματοποίησε.

Οἱ δύο ἀδελφοὶ ἐφθασαν εἰς τὴν θύραν κειμένην ἐπὶ τῆς παραποταμίου ὁδοῦ, ἐν ἣ συνήθως εὐρίσκετο ἡ κλεῖς. Εἰσῆλθον διερχόμενοι διὰ τῶν νεαρῶν εἰσέτι θαμνοφυτειῶν τοῦ κήπου. Τῆδε κακεῖσε διεσπαρμένα ἐντὸς αὐτοῦ μία αἶθουσα σφαιριστηρίου, ἡ κατοικία τοῦ κηπουροῦ καὶ ἐν μικρὸν ὑαλόφρακτον ἀνθοκομεῖον ὁμοιάζον μὲ τὰ διάφορα κεχωρισμένα μέρη τῶν ἐκ ξύλου μικροσκοπικῶν ἐλβετικῶν ἐπαύλεων, ἅς δωροῦσιν ὡς ἀθύρματα εἰς τοὺς παῖδας: ὀλόκληρος δὲ ἡ οἰκοδομὴ ἐφαίνετο ἐλαφροτάτη, μόλις στερεωμένη ἐπὶ τοῦ ἐδάφους, δυναμένη ν' ἀναρπαγῇ ὑπὸ τῆς πρώτης πνοῆς τοῦ ἀνέμου τῆς χρεωκοπίας καὶ τῆς παλιμβουλίας: ἦτο ἐπαυλὴς ἐτχίρας ἢ χρηματιστοῦ.

Ὁ Φράντζ ἐβλεπε περὶ αὐτὸν ὅπως οὐκ ἔθαμβος. Εἰς τὸ βάθος, παρὰ τὸ πρόστρον τὸ κεκοσμημένον δι' ἀνθοφόρων ἀγγεῖων, ἔκειτο ἡ αἶθουσα μὲ τὰ μεγάλα παράθυρα τῆς ἀνοιχτά. Παρὰ τὴν θύραν εὐρίσκετο ἐν ἀνάκλιτρον, διάφοροι δίφοροι ὀκλαδίαι καὶ μικρὸν τραπέzion, ἐφ' οὗ ἔκειντο ἀκόμη τὰ σκεῦη τοῦ καφέ. Ἔσω ἤκούοντο ἤχοι κλειδοκυμβάλου καὶ ψιθυροὶ φωνῶν ὑποκώφων.

— Πῶς θά ἐκπλαγῇ ἡ Σιδωνία!.. ἔλεγεν ὁ ἀγαθὸς Ρίσερ βαδίζων ἐπὶ τοῦ ἀμμοστρώτου ἐδάφους... δὲν μὲ περιμένει πρὸ τῆς ἐσπέρας... Αὐτὴν τὴν στιγμὴν καταγίνεται εἰς τὸ μάθημα τῆς μουσικῆς μαζί μὲ τὴν κυρίαν Δόβσων.

Καὶ ὥθων βιαίως τὴν θύραν πρὶν εἰσελθῆ ἔκραζε μὲ τὴν χονδρὰν ἀπλοϊκὴν φωνὴν του: